

snart en darrning sprider sig från luften via andningen till nerverna, hinnorna och benen äger ett sinnesintryck rum. Upphör tremulationerna upphör också känseln, intrycken och tankarna. Livet får sin gnista av darrningarna och tremulationerna utgör ytterst skillnaden mellan det vakna och det vilande, mellan liv och död.

Sammanfattningsvis ger Dunér en utförlig presentation av Swedenborgs aktuella uppsatser och ett fylligt bilagematerial med, förutom ordförklaringar, separata textkommentarer och bibliografiska upplysningar. Det är en förtjänst i sig att publicera delvis svåråtkomligt material och än bättre att också göra det tillgängligt för läsare utan specialkunskaper. Ett plus är också bilderna av de fina träsnittsvinjetterna, gravyrerna och en trycksida ur *Dædalus Hyperboreus*, liksom fotografierna av de handskrivna brevsidorna.

Sonya Petersson

Göran Nilzén, *Carl Gyllenborg. En frihetstida hattpolitiker*, Stockholm: Carlssons, 2007. (327 s.)

Biografier över frihetstidens politiska aktörer saknas i alltför hög grad. Endast ett fåtal färgstarka personligheter, som Arvid Horn och Carl Gustaf Tessin, har ägnats något större intresse i denna genre. Övriga gestalter får man i regel läsa om i kortare artiklar i *Svenskt biografiskt lexikon* och andra uppslagsverk. Till dem har hört Carl Gyllenborg, vars längsta levnadsteckning består i de tio sidor (varav en och en halv är referenser) som Sven Grauers skrev i *SBL* 1969. Situationen har nu ändrats med en omfattande biografi författad av Göran Nilzén, historiker och mångårig redaktör för just *SBL*.

Carl Gyllenborg föddes 1679 som tredje sonen i en grevlig ämbetsmannafamilj. Hans politiska karriär påbörjades 1703 då han som kommissionssekreterare skickades till det engelska hovet. Där kom han att stanna en längre tid. Efter visad duglighet i tjänsten upphöjdes Gyllenborg 1715 till svensk minister i London. Som sådan lyckades han snart hamna i farliga intriger riktade mot Georg Is dubbla utrikespolitik gentemot Sverige och han utvisades därför 1717. Hemkommen utsågs han till statssekreterare, deltog i fredskongressen på Åland 1718 och blev hovkansler 1720. Vid frihetstidens inbrott var han alltså redan en välmeriterad statsman och utnämndes 1723, vid endast 44 års ålder, till

riksråd. I detta viktiga ämbete kom han under Arvid Horns regeringstid att inta en ståndaktig oppositionsroll. Han företrädde tidigt en aktivistisk utrikespolitik – i första hand syftande på ett revanschkrig mot Ryssland – vilken stod i motsättning till Horns restriktiva politik. När missnöjet med Horn växte sig starkt vid mitten av 1730-talet kom Gyllenborgs betydelse att öka, och han ställdes i spetsen för den gruppering som sedermera kom att bli hattpartiet. År 1739 valdes han till kanslipresident och fick därmed möjlighet att styra händelserna med större kraft. Han bidrog i hög grad till Sveriges krigsförklaring mot Ryssland 1741 och kom i och med det påföljande militära fiaskot i Finland mer och mer att förlora sin ställning. Han avled 1746.

Nilzéns biografi har som syfte att skingra dunklet kring Gyllenborg. I den inledande motiveringen över bokens tillkomst – det är i sig talande att en sådan motivering ens behövs – understryker Nilzén riktigt att den främsta orsaken till att Gyllenborg hamnat i historiemedvetandets periferi är den osympatiska skildring av honom som framträder i auktoriteten Carl Gustaf Malmströms historieskrivning. Omdömen om frihetstidens statsmän hämtas i stor utsträckning fortfarande ur Malmströms monumentalverk *Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statsvälföringen 1772*, som, trots att det är ett omistligt historieverk, står för en typ av moraliserande och värderande historieskrivning typisk för det sena 1800-talet. Nilzén vill med sin bok presentera en ny bild av »vår första moderna partiledare» (s. 7) eftersom det var under hans ledning som det svenska partisystemet bildades och hans handlande fick stort inflytande på den frihetstida parlamentarismens genombrott 1739. »Gyllenborg stod i spetsen för en politik som ledde till en intressant konstitutionell utveckling, och jag tycker att det kan vara skäl nog att ägna honom en monografi», sammanfattar Nilzén (s. 9).

Huruvida boken verkligen handlar om Gyllenborg kan emellertid diskuteras. Det här är nämligen en traditionell politisk biografi som berättar mycket mer om den tid Gyllenborg levde i än om honom själv. Det är en platt skildring av en dynamisk människa – Gyllenborg var verksam på många plan utöver det politiska, och dessa delar av hans liv och personlighet får en minimal och hastig behandling – och det endimensionella framställningssättet lämnar mycket övrigt att önska. Bokens styrka ligger i stället i beskrivningarna av det frihetstida politiska livet, som Nilzén ofta briljant

kåserar om trots dess svårgeomträngliga virrvarr av händelser och personer. Något störande är författarens försiktiga hållning till mycket av den äldre historieförskrivningen. Nilzén omfattar uppenbarligen inte alla de schabloner kring frihetstiden som Malmström har uppfunnit – till exempel att Horn var en rationell fredsälskare och Gyllenberg en irrationell krigshetsare – men vågar sig ändå inte på någon nytolkning. I stället nöjer han sig med att ställa frågor eller sätta begreppen inom citationstecken. Här hade boken vunnit mycket på om Nilzén vågat gå lite längre än han nu gjort, i synnerhet som författaren utlovat en nydanande bild av Gyllenberg. Egentligen är väl det enda nya i presentationen av Gyllenberg att han lyfts fram i monografi-form med sitt namn i titeln.

Slutomdömet är trots allt positivt. Boken är sakligt skriven, men bra och lättläst. Någonstans berövas man dock själva biografiobjektet och jag har en känsla av att den här levnadsteckningen inte kommer att tilltala så många utanför de akademiska leden. Jag hade gärna sett att Nilzén försökt sig på en djupare beskrivning av Gyllenberg som person och på fler plan än det rent politiska. Boken är rikt illustrerad med porträtt av diverse fryntliga perukherrar och har en användbar förteckning med korta biografiska notiser om många av de i boken förekommande figurerna.

Oskar Sjöström

Patrik Winton, *Frihetstidens politiska praktik. Nätverk och offentlighet 1746–1766*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Historica Upsaliensia 223. Uppsala: Historiska institutionen, 2006. (363 s.)

Gångse framställningar av frihetstiden har gjort gällande att politiken då organiserades inom ramen för ett framväxande parlamentariskt system i vilket två breda grupperingar, hattar och mössor, var de centrala aktörerna och därmed spelade en avgörande roll för politikens former och utfall. I vilken mån Sverige under perioden erhöll ett regelrätt partisystem har varit omtvistat; bedömningarna har i stor utsträckning bestämts av hur man har valt att definiera »partier». En springande punkt har varit om det frihetstida politiska systemet kan sägas ha karakteriserats av *partilänkande* organisationer med tongivande inflytande över frågor om statsfinanser och utrikespolitik.

Sverige hade under perioden förvisso ett politiskt system baserat på ståndrepresentation, inte partitillhörighet. Den historiska partiforskningen kan betraktas som en kritik mot forskning som tar detta slags representation för given och som betraktar systemet som i grunden statiskt. Det fanns emellertid andra ständsöverskridande organisationer och identiteter än de partibaserade grupperna. Såväl inom som mellan de fyra riksstånden fanns realiserade och orealiserade försök till alternativa organisationer och identifieringar. Inom adeln fanns olika grupper med vitt skilda politiska åskådningar i centrala frågor. De lägre grupperingarna hade ofta mer gemensamt med andra stånd än med det egna. Ståndssystemet utmanades också av ekonomiska och sociala förändringar vilka efterhand gjorde det allt mer otidsenligt. Inte minst den inflytelserika och växande kategorin ofrälse ståndspersoner signalerade systemets otillräcklighet.

Under frihetstidens sista skede sjesattes också ett antal (på kort sikt misslyckade) försök att, inom ramen för ett reformerat privilegiesystem, stöpa om den politiska ordningen. Bland annat sökte de ofrälse stånden sig samman för att på så sätt skapa en effektiv motvikt till adeln. I dessa försök hamnade prästeståndet i en prekär situation: dess högre segment hade en socialt och materiellt gynnad ställning medan dess lägre strata hade mer gemensamt med bönder och borgare. Ståndets tvehägsenhet bidrog till att ståndrepresentationen fortlevde trots starka yttringar till förmån för ett tvåståndssystem (ofrälse och adel) vid tiden för Gustav III:s trontillträde. I övrigt kan noteras att helt andra sätt att kategorisera befolkningen – exempelvis genom Tabellverkets alltmer sofistikerade kartläggningsarbete – samexisterade med ständsberoende kategoriseringar av den politiska nationen. Den eventuella rollen för de frihetstida partibildningarna i denna förändringsprocess av den politiska praktiken ter sig alltså outredd.

I avhandlingen *Frihetstidens politiska praktik. Nätverk och offentlighet 1746–1766*, lämnar historikern Patrik Winton ett viktigt bidrag till forskningen om den frihetstida politiska ordningens utveckling. Han fokuserar dels på förändrade omständigheter, dels på förändrade sätt att organisera det politiska livet. Undersökningen omfattar tjuoårsperioden 1746–1766 och hans särskilda intresse rör den politiska organiseringen av prästeståndet, ett stånd som normalt inte står i forskningens centrum. Avhandlingen är ett gediget empiriskt arbete som, utan att frågor och resultat formuleras